

KONCEPCIA RODINNEJ POLITIKY NA SLOVENSKU

PROGRAMOVÝ DOKUMENT

ÚVOD

Slovenská populácia starne a rodí sa málo detí a ešte aj tie najúspešnejšie po ukončení strednej školy odchádzajú. Slovensko je krajina, ktorej hrozí najrýchlejšie starnutie obyvateľstva v rámci EÚ. Spolu s ďalšími krajinami EÚ sa nachádzame na konci druhého demografického prechodu, t.j. prevláda vysoká rozvodovosť a zároveň čoraz menej párov chce uzatvárať manželstvá. Toto obdobie je ďalej charakteristické vyšším vekom prvorodičiek, vyšším dosiahnutým vzdelaním u vyššieho počtu žien, nízkou plodnosťou a predlžujúcim sa vekom dožitia. Preto politiky, ktorých cieľom je zvyšovať pôrodnosť a zároveň spokojnosť rodín s deťmi (propopulačné politiky) majú svoj význam. Ukazuje sa, že najúčinnnejším opatrením sú služby, ktoré rodičom pomôžu so starostlivosťou o deti. V rámci rodinnej politiky by štát mal vytvárať podmienky pre lepšie fungovanie rodín na Slovensku a poskytovať im možnosti a služby, z ktorých si môžu vyberať podľa vlastnej aktuálnej situácie. Konceptiu rodinnej politiky preto zameriavame najmä na podporu flexibility a dostupných služieb pre rodiny s deťmi.

Snahou strany SPOLU – občianska demokracia preto nie je prinášať opatrenia, ktoré len reflektujú súčasný stav rodinnej politiky a opravujú jeho trhliny. Rodinná politika na Slovensku dnes nefunguje. Je príliš zväzujúca - neodráža potreby rodín v modernej dobe, teda najmä časovú a finančnú flexibilitu finančnej podpory a služieb. Vláadne v nej rezortizmus (ministerstvá medzi sebou nekomunikujú alebo komunikujú len minimálne), príliš zložitý systém dávok prirodzene produkuje nezamýšľané situácie, ktoré umožňujú tým šikovnejším získať viac z rozpočtu.

Rodinnú politiku je potrebné zásadne zmeniť tak, aby v jej centre bola spokojnosť a sloboda rodín s deťmi, ktorej sa má podriať spolupráca inštitúcií a tvorba legislatívy. Nové pravidlá majú byť *komplexné* (prepojenie rôznych oblastí), *variabilné* (oslovujú široký okruh obyvateľov) a *dlhodobo stabilné* (konceptia s dlhodobejšími cieľmi ako sú 4 roky = širší spoločenský konsenzus, ktorý bude postupne meniť prístup štátu a myslenie spoločnosti v oblasti rodinnej politiky). V praxi ide o **kombináciu finančnej podpory, služieb a flexibilného manažovania času** (najmä v pracovnom procese). Vplyvom týchto opatrení sa postupne musí meniť spoločenská klíma, pretože bez zvýšenia statusu rodiča a dieťaťa a všeobecne žien v spoločnosti sa opatrenia na podporu rodín presadzujú ťažko a neprinášajú želaný efekt.

Je potrebné, aby inštitúcie štátu začali vytvárať nástroje, ktoré budú reflektovať potreby rodiny a nebudú stavané na jednotlivca, ktorý akoby nemal žiadne iné väzby. Na tieto faktory sme sa snažili prihliadať pri tvorbe opatrení, ktoré tvoria koncepciu rodinnej politiky na Slovensku.

Táto koncepcia sa zameriava na funkčné rodiny. Nezameriava sa na podporu ohrozených rodín. Na podporu ohrozených rodín by mala byť vytvorená stratégia rozvoja sociálnych služieb, resp. stratégia ochrany práv detí.

CIELE RODINNEJ POLITIKY

Základné ciele rodinnej politiky rešpektujú ústavou chránené hodnoty a práva zakotvené v prvom rade v čl. 10 a 32 Listiny základných práv a slobôd, ako aj medzinárodné záväzky SR plynúce najmä z Dohovoru o právach dieťaťa, Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien, z Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach, a z Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a ich dodatkových protokolov, ako aj z Listiny základných ľudských práv EÚ. Koncepcia sa tak zameriava na napĺňanie týchto práv a slobôd človeka, vrátane rovnosti mužov a žien a práv detí.

Kľúčovými princípmi rodinnej politiky sú možnosť voľby medzi spektrom možností, dobro dieťaťa na prvom mieste a posilňovanie medzigeneračnej solidarity. Koncepcia definuje ciele rodinnej politiky za účelom posilnenia súdržnosti celej spoločnosti a zvýšenia dôvery v budúcnosť a prostredie, v ktorom jej občania vyrastajú a žijú.

Na základe toho sme ciele rodinnej politiky definovali takto:

- Všeobecne prorodinne nastavené prostredie v spoločnosti, bez bariér a spoločenských tlakov s dôrazom na autonómiu rodiny. Rodina a rodičovstvo majú byť osobitne ochraňované zákonom.
- Vytváranie vhodných socioekonomických podmienok, ktoré budú podporovať dobré fungovanie rodín a výchovu detí. To v praxi znamená zamerať sa na finančné zaistenie rodiny, zladenie práce a rodiny a služby starostlivosti o deti, ale aj seniorov či iné závislé osoby a umožniť tak rodinám získať dostatok priestoru pre spoločné trávenie času a budovanie väzieb.
- Zamerať sa na rodiny so špecifickými potrebami – ide najmä o neúplné rodiny s rodičmi samoživiteľmi, rodiny s členom so zdravotným postihnutím, rodiny s tromi a viac deťmi, či rodiny ohrozeným chudobou. Tu je potrebné prijať ciele opatrenia, ktoré prispievajú k rovnakému prístupu k vzdelávaniu a uplatneniu členov týchto rodín na trhu práce aj v spoločnosti.
- Vzhľadom k demografickým zmenám v slovenskej spoločnosti podporiť prostredníctvom navrhovaných opatrení v tejto koncepcii vyššiu pôrodnosť.

FUNKCIA RODINY

Rodina je priestorom, kde dochádza k formovaniu osobnosti človeka, priestorom tvorby ľudského kapitálu, výchovy a rastu budúcich generácií. Ako taká je základnou a najvýznamnejšou jednotkou našej spoločnosti. Len stabilné a prosperujúce rodiny sú zárukou dobrého prostredia pre výchovu detí, udržateľného rozvoja spoločnosti a jej súdržnosti. Úloha rodiny v spoločnosti je nezastupiteľná. Z tohto dôvodu strana SPOLU – občianska demokracia považuje rodinnú politiku za svoju programovú prioritu. Chceme podporovať všetky typy rodín s deťmi tak, že prispejeme k tvorbe legislatívy, ktorá bude potreby rodín v modernej dobe reflektovať a zároveň bude zodpovedať medzinárodným záväzkom, ktoré SR má.

Rodinná politika je politikou prierezovou, týka sa nielen daňového, dávkového či dôchodkového systému, ale aj sociálnych a zdravotných služieb, zamestnanosti, predškolskej starostlivosti, vzdelávania, či ľudských práv a bezpečnosti. Preto pri Konceptii dbáme na to, aby jej opatrenia boli v súlade s opatreniami navrhovanými vo vyššie spomenutých oblastiach a vzájomne ich komunikujeme.

ANALÝZA SÚČASNÉHO STAVU – VÝVOJ TRENDOV

1. Starnutie populácie

Tento negatívny demografický trend môžeme pozorovať nielen na Slovensku, ale aj v ďalších krajinách EÚ. Faktom je, že Slovensko starne. Inými slovami, zvyšuje sa priemerná doba dožitia spolu s rastom podielu starších na celkovej populácii. Je tiež dôsledkom toho, že sa rodí menej detí a stále viac ľudí sa dožíva vyššieho veku. Ubúda ľudí v produktívnom veku 15 až 64 rokov (podľa aktuálnych údajov Eurostatu by ich do 30 rokov mal zo Slovenska zmiznúť celý jeden milión). Očakáva sa, že priemerný vek do roku 2035 narastie o tri až šesť rokov.

Na druhej strane, zvyšuje sa kvalita života, resp. tzv. „zdravá dĺžka“ života. Aktuálne prežijú muži v SR zhruba 62 rokov v dobrom zdraví a u žien je to až 64 rokov. Stále však značnú časť svojho života prežijú aj muži aj ženy s nejakou zdravotnou indispozíciou.

Tento trend dáva možnosť postupnému rozšíreniu tzv. striebornej ekonomiky (služby pre seniorov).

2. Pokles pôrodnosti

Pokles pôrodnosti viedol v rokoch 1994 – 2002 k zastaveniu prírastku obyvateľstva. Podľa najnovšej publikácie *Perspektívy, riziká a výzvy demografického vývoja najväčších miest Slovenska* z dielne Katedry humánnej geografie a demografie Prírodovedeckej fakulty UK v Bratislave a Výskumného demografického centra sa do roku 2035 síce očakáva nárast pôrodnosti aj strednej dĺžky života, avšak jej úroveň nedosiahne hodnotu dve deti na jednu ženu. Bude sa pohybovať okolo 1,6 až 1,8 dieťaťa.

Zároveň sa očakáva, že počet narodených detí bude klesať, pretože žien vo veku 15 až 49 rokov bude menej. Rodičmi sa vo viac ako polovici prípadov stávajú ľudia vo veku 30 a viac rokov, len v pätine prípadov sú rodičia mladší ako 25 rokov. Vek rodičov od roku 1989 prudko vzrástol. Tento posun zakladania rodiny do vyššieho veku nie je ničím výnimočným, avšak oproti západoeurópskym štátom rodia slovenské ženy menej často. Je to dané najmä tým, že páry odkladajú predovšetkým počatie druhého dieťaťa, takže vyšší vek počatia prvého dieťaťa často spôsobuje, že druhé (tretie) dieťa už žena porodiť nestihne. To sa týka najmä žien s vyšším vzdelaním, ktoré majú v priemere o 0,4 dieťaťa menej ako ženy so základným vzdelaním. Okrem toho je na Slovensku množstvo párov, ktoré odkladajú založenie rodiny alebo počatie druhého či tretieho dieťaťa z finančných dôvodov.

S posunom rodičovstva do vyššieho veku súvisí aj nárast podielu detí narodených prostredníctvom asistovanej reprodukcie. V roku 2017 sa po umelom oplodnení narodilo cca 2% detí. Dôvodom je logicky neplodnosť, na ktorej majú vyše polovičný podiel muži. K rastu

podielu neplodných párov prispieva tiež životný štýl, vysoká hladina stresu a znečistené životné prostredie.

3. Transformácia rodinných typov

Tu ako najväčší trend pozorujeme rast podielu detí narodených mimo manželstva. Ide o celoeurópsky trend, ktorý začal už v 70tych rokoch. Na Slovensku sa v roku 2017 narodilo 58 tisíc detí, z nich až 40% mimo manželstva (píše sa v Správe o zdravotnom stave obyvateľstva Slovenska). Dôvodom je fakt, že čoraz menej párov považuje vstup do manželstva za prvotnú podmienku založenia si rodiny a stále viac párov žije v nemanželskom zväzku. Množstvo párov si vyberá tento spôsob fungovania aj preto, že zosobášená dvojica často dostáva menšiu podporu od štátu ako dvaja jednotlivci, a podobne je to aj s hypotekárnymi úvermi.

To, že stále viac párov žije v konsenzuálnych zväzkoch spôsobilo okrem iného aj stále znižujúci sa počet rozvodov. V roku 2016 s rozviedlo niečo cez 9-tisíc manželstiev z celkového počtu zhruba 30-tisíc, čo je najmenej od roku 2001.

Celková štruktúra slovenských rodín a domácností sa postupne mení. Pribúda podiel jednočlenných domácností, bezdetných párov a párov, ktoré majú len jedno dieťa. Znižuje sa podiel rodinných domácností s dvomi a viacerými deťmi. Zvyšuje sa aj podiel tzv. „sólo“ rodičov, teda rodičov – samoživiteľov.

4. Ženy dosahujú vyššie vzdelanie, ale nižšie platové ohodnotenie

Mladé ženy na Slovensku sú dnes vysoko kvalifikované. Nadpolovičná väčšina z nich v súčasnosti pokračuje po maturite v ďalšom štúdiu, veľa z nich potom dokončí vysokú školu. Tento fakt sa však nepremiata do ich finančného ohodnotenia, ktoré je v porovnaní s mužmi nižšie. U vysokoškolských profesií je to spôsobené tým, že ženy pracujú poväčšine v oblastiach s nižšími platmi ako muži (učiteľky či zdravotné sestry). Platovo znevýhodnené sú však ženy v SR vo všetkých kategóriách dosiahnutého vzdelania. Slovenky zarábajú takmer o pätinu menej ako muži. Podľa Eurostatu bol v roku 2016 priemerný hrubý mesačný plat ženy na Slovensku 920EUR a u muža to bolo 1212EUR.

Z dôvodu rodičovstva dochádza u žien tiež k zníženiu profesijného rozvoja, a prerušenie kariéry vedie často k nespokojnosti žien s ich životnou dráhou. Po ukončení rodičovského voľna totiž ženy často musia začínať budovať svoju kariéru odznova. S tým potom prirodzene súvisí prekonávanie prekážok pri snahe zladit' pracovný a rodinný život, nehovoriac o diskriminácii spojenej s očakávaním ich spoločenskej role primárneho rodiča.

5. Rozdiely v zamestnanosti podľa pohlavia a veku

Tu môžeme pozorovať hneď niekoľko faktorov spôsobujúcich tieto rozdiely:

- nízka zamestnanosť žien s malými deťmi
- znevýhodnenie žien na trhu práce
- chýbajúce možnosti flexibilných foriem úväzku, nefungujúci štatút deleného pracovného miesta
- prekarizácia práce
- nízke zapojenie generácie 50+ do trhu práce (predsudky zamestnávateľov, obmedzená mobilita)

6. Materiálne postavenie rodín s deťmi – miera chudoby

Ako už bolo spomenuté vyššie, a ako dokazujú mnohé slovenské aj medzinárodné odborné štúdiá, jedným z dôležitých faktorov, ktoré vplývajú na rozhodovanie mladých ľudí, či budú mať deti a koľko ich budú mať, je materiálne postavenie rodiny v danom štáte. Ide najmä o životnú

úroveň rodín s deťmi v zmysle absolútnom (priemerný príjem na spotrebnú jednotku), tak aj v zmysle relatívnom (ak porovnáваме ich materiálnu situáciu s pármí bez detí s rovnakou úrovňou hrubého príjmu). Čistý príjem na člena rodiny výrazne klesá s každým narodeným dieťaťom. Rodinná politika preto musí sledovať, či tieto rodiny nie sú ohrozené *chudobou* (napr. príjmovou chudobou), a ak áno, je potrebné nastaviť transfery medzi štátom a rodinami tak, aby čo najviac túto chudobu potierali. Chudoba u nás je aktuálne na ústupe, podiel obyvateľov vo vážnej hmotnej núdzi klesol v roku 2017 na historické minimum 7%, mierne klesla aj relatívna chudoba (podiel ľudí s príjmom pod 60% mediánu) na 12,4% z celkovej populácie. Táto chudoba súvisí najmä s príjmovou nerovnosťou v krajine. Chudoba však stále najviac ohrozuje nezamestnaných a rodiny s deťmi. Špecificky ide o domácnosti osamelých rodičov (37,3%) a rodiny s troma a viac deťmi (35,4%). Mnoho rodín s deťmi sa ocitá v situácii, kedy ich príjmy nestačia na pokrytie potrieb rodiny. Často balansujú na hranici chudoby, žijú teda dlhodobo v podmienkach faktickej chudoby.

Problém pracujúcej chudoby sa týka viac žien ako mužov, konkrétne ide o skupiny žien s osobitnými potrebami (zdravotné znevýhodnenie, staršie ženy, matky samoživiteľky, či rómske ženy) – stále častejšie sa vyskytujúci jav „*feminizácia chudoby*“. Preto je dôležité pri navrhovaní opatrení pre elimináciu chudoby aplikovať aj rodovú analýzu a vziať do úvahy jej rodový aspekt.

Zakladanie rodiny sťažuje mladým ľuďom aj *finančná nedostupnosť kvalitného bývania*. Takmer tretina rodín s deťmi považuje náklady na bývanie za veľkú záťaž, pričom u rodín bez detí je to len asi štvrtina domácností. V domácnostiach s jedným rodičom predstavujú financie spojené s bývaním výrazne väčšiu záťaž ako v úplných rodinách. Priemerná slovenská domácnosť zaťažená hypotékou si musí vyčleniť na bývanie v priemere 514EUR, čo predstavuje viac ako 40% všetkých výdavkov. Chudobou sú viac ohrozené domácnosti v nájomnom type bývania. V ich prípade vedie kombinácia nižších príjmov a vyšších nákladov na bývanie k obmedzenejšej možnosti spotreby a k väčšej závislosti na sociálnych dávkach.

RIEŠENIA NAVRHOVANÉ STRANOU SPOLU – OBČIANSKA DEMOKRACIA

V oblasti tvorby rodinnej politiky je nutné reflektovať postoje všetkých skupín obyvateľstva. Ľudia očakávajú, že rodinná politika bude odrážať ich priority v podobe zvyšovania počtu a typov predškolských zariadení, podpory flexibility pracovného času, podpory bývania pre mladé rodiny, zníženie daní pre rodiny s deťmi, či garantovaného miesta v MŠ od troch rokov dieťaťa. Ľudia tiež očakávajú vytvorenie stabilného a prehľadného ekonomického a právneho prostredia bez zbytočných administratívnych prekážok a regulácií, ktoré podporia ekonomický rozvoj, fungovanie trhu práce a rast produktivity, ktorý je podmienkou pre udržateľné zvyšovanie reálnych miezd a životnej úrovne rodín s deťmi, aj tých bezdetných.

S ohľadom na tieto faktory prinášame súbor riešení a opatrení, ktoré je nutné v oblasti rodinnej politiky urobiť čím skôr.

A. DOSTUPNÁ A KVALITNÁ STAROSTLIVOSŤ O DETI

Najväčším problémom v SR v oblasti služieb starostlivosti a vzdelávania detí v predškolskom a školskom veku je nedostatočná ponuka kvalitných, finančne a kapacitne dostupných služieb, ktoré by zodpovedali potrebám rodičov. SR je kritizovaná aj zo strany EK práve za

nedostatočné zabezpečovanie služieb pre deti v predškolskom veku. Kvôli nedostatočnej ponuke a nekomplexnej právnej úprave služieb starostlivosti o deti volia rodičia využívanie opatrovateliek a služieb v rámci šedej ekonomiky. To je nevýhodné ako pre rodičov a deti z dôvodu nedostatočného zabezpečenia kvality, tak aj pre samotné opatrovatelky, keďže ide o prekarizovanú formu práce bez sociálnych istôt, a taktiež je to nevýhodné pre samotný štát, ktorý takto prichádza o príjmy z daní a sociálneho poistenia. Tým, že v súčasnej dobe je systém poskytovania starostlivosti a vzdelávania pre deti v predškolskom veku v pôsobnosti troch rezortov (sociálne veci, školstvo a zdravotníctvo) a tieto medzi sebou takmer nekomunikujú, výsledkom je, že verejné politiky na seba nenadväzujú a systém je nekoncepčný. Je nevyhnutné vniesť do tejto oblasti systémovosť a to sa dá len tak, že jej budeme venovať osobitnú pozornosť a vnímať ju ako jednu z priorít štátu.

V posledných rokoch sa mnohé členské štáty EÚ, ktoré čelia nízkej pôrodnosti, rozhodli zaviesť tzv. právny nárok na miesto vo verejnom predškolskom zariadení pre každé dieťa od dovŕšenia určitého veku. Negatívne dopady nedostupnosti MŠ a ďalších foriem takýchto zariadení totiž spôsobujú nízku zamestnanosť rodičov, najmä matiek, ale aj v oblasti pôrodnosti, kedy sa znižuje počet druhých a ďalších detí v rodinách. Právny nárok na miesto v MŠ teda pomáha štátu ušetriť vďaka zvýšeniu zamestnanosti matiek malých detí a to nielen tým, že za ne netreba platiť zdravotné a sociálne poistenie, ale aj tým, že do systému budú prispievať svojimi odvodmi. Zvýšenie ponuky a foriem zariadení pre deti v predškolskom veku by teda mala byť kľúčová investícia štátu a zabezpečenie týchto služieb by postupne malo viesť k tomu, aby tieto boli čo najviac finančne zvýhodnené, až bezplatné.

- Garancia miesta vo verejnej MŠ pre všetky deti od troch rokov veku, pokiaľ o to budú mať záujem - mesto/obec bude nútená aktívne participovať na vytváraní týchto miest, v opačnom prípade ako kompenzáciu vyplatí rodičom neumiestneného dieťaťa sumu vo výške rodičovského príspevku, ktorú použijú na pokrytie nákladov spojených s umiestnením dieťaťa, resp. s domácou opaterou oň
- Zavedenie tzv. Detských skupín – výhodnejšia alternatíva pri zvyšovaní kapacít v MŠ, keďže výstavba nových či rekonštrukcia starých budov je pomalá a je vysoko pravdepodobné, že kým sa nové MŠ vystavajú, už opäť nebudú potrebné. Ide o alternatívu k MŠ či už v domácnostiach rodičov, alebo v priestoroch zamestnávateľov, kde maximálny počet detí na jednu opatrovatelku bude 6. Opatrenie ráta s ustanovením detskej skupiny ako služby pre deti až do ich nástupu do základnej školy. Týmto opatrením dostanú právny rámec aj alternatívne formy vzdelávania detí v predškolskom veku, akými sú napríklad lesné škôlky, ktoré dnes musia fungovať ako občianske združenia.
- Prispôsobenie otváracích hodín verejných MŠ pracovnému času rodičov – formou poskytnutia možnosti aj skrátených úväzkov opatrovatelkám/učiteľkám či rozdelenia ich pracovného času na smeny (7:00 - 13:00 a 12:00 – 18:00) tam, kde je to potrebné. Zároveň prepojiť otváracie časy so zvyšovaním kapacít školských družín, ktoré okrem zabezpečenia starostlivosti o deti, keď sú rodičia ešte v práci plnia významnú výchovno-vzdelávaciu funkciu a napomáhajú primárnej prevencii sociálnych patologických javov a bezpečnosti detí.
- Transparentné kritériá prijímania detí do verejných MŠ – nastaviť systém kontroly stanovovania kritérií pre prijatie dieťaťa, ktoré je v súčasnosti vo výhradnej právomoci riaditeľky MŠ; zákonom nariadiť, aby boli tieto kritériá zverejňované dostatočne vopred na webových stránkach MŠ a aby rodič dostal vždy jasné vysvetlenie v prípade, že jeho dieťa nebolo prijaté.
- Jednotné štandardy kvality starostlivosti a vzdelávania v zariadeniach starostlivosti o deti v predškolskom veku pre všetky typy zariadení – a to najmä čo sa týka

- stanovenia maximálneho počtu detí v triede, resp. na jednu starajúcu sa osobu, záväzné kvalifikačné požiadavky na personál, povinnosť mať spracovaný plán vzdelávania vrátane formy spolupráce s rodičmi; a tiež zavedenie systému kontroly dodržiavania kvality starostlivosti, výchovy a vzdelávania.
- Úprava stravovania v materských školách – keďže ide o vekovú skupinu najmladších detí do 3, resp. 6 rokov, kedy sa vyvíja tráviaca sústava a tvoria sa prvé stravovacie návyky, je kvalita stravy v týchto zariadeniach extrémne dôležitá. **Táto veková kategória by mala dostávať veľmi ľahkú stravu z kvalitných zdrojov s dôrazom na:**
 - pitie čistej vody a nesladených kvalitných čajov
 - kvalitné mäso a vajcia (zaradiť namiesto kuracieho radšej morku, teľacie, a ozajstné ryby – nie filé)
 - zrušiť povinné pitie kravského mlieka, podporiť pitie kyslomliečnych nesladených nápojov, mlieko len na dobrovoľnej báze (skôr mliečne výrobky ako samotné mlieko)
 - zachovať vysoký denný príjem ovocia a zeleniny (v jedlách, ale aj v surovom stave)
 - kvalita živočíšnych bielkovín je esenciálna a aktuálne v týchto zariadeniach úplne absentuje (mäso nemastné z menších chovov, vajcia minimálne podstielkové)Rovnako dôležitá je aj samotná edukácia detí, aby si systematicky pestovali vzťah k jedlu. To zahŕňa spoznávanie potravín, možnosť ochutnať a vidieť v surovom stave na edukačných hodinách.

B. ÚPRAVA MATERSKÉHO A RODIČOVSKÉHO PRÍSPEVKU

Aktuálna výška materského je nastavená veľkoryso – v roku 2018 môže dosiahnuť strop takmer 1400EUR/mes. Napriek vysokému stropu, ktorý však zároveň dosiahne len veľmi málo rodičov, je jeho nevýhodou, že ho rodič môže poberať len krátky čas a následne sa prechádza na rodičovský príspevok, ktorý je výrazne nižší. Rodičovský príspevok (RP) je zároveň viazaný na fixné poberanie do dovŕšenia troch rokov veku dieťaťa. To spôsobuje, že rodičia sú odkázaní na rovnako nízku sumu po dobu zhruba 2,5 roka a nemôžu si ju flexibilne časovo skracovať a tým finančne zvyšovať. Okrem toho samotná výška rodičovského príspevku je nedostatočná, pokiaľ má rodina viac ako jedno dieťa v priebehu troch rokov, keďže aktuálna výška RP pre prvé dieťa je 214,70EUR, avšak pri dvoch a viac súčasne narodených deťoch sa jeho výška zvyšuje o 25% na každé dieťa, ktoré sa narodilo súčasne alebo v rozmedzí poberania RP na prvé dieťa. Rodič teda na dve deti dostáva 268,40EUR a na tri (alebo trojičky) dostáva sumu 322,05EUR. Tieto sumy pri dvoch a viacerých deťoch do troch rokov nepokrývajú potreby a náklady týchto rodín. RP je síce najnákladnejšou dávkou rodinnej politiky, súčasne však ide o dávku, ktorá sa najviac podieľa na redukcii chudoby rodín s malými deťmi. Zvýšenie RP spolu s jeho väčšou flexibilitou tak povedie k lepšej sociálnej situácii rodín s malými deťmi, čo obmedzí ich nároky na iný typ nepoistných sociálnych dávok.

- Zmena názvu materskej, otcovskej a rodičovskej dovolenky na materské, otcovské a rodičovské „voľno“
- Predĺžené materské voľno – a to zo súčasných 34 týždňov na 52 týždňov (pri prevzatí do starostlivosti to bude z 28 týždňov na 46 týždňov). Je totiž potrebné vytvoriť lepšie finančné podmienky na starostlivosť o malé deti pracujúcich rodičov. Toto opatrenie umožní rodičom zostať doma s dieťaťom dlhšie bez zníženia pôvodných príjmov, a to spolu až na dva roky (pokiaľ si materské voľno vyčerpá aj otec, resp. druhý rodič dieťaťa).

- Poberanie materskej aj pre študentov dennej formy PhD – v súčasnosti títo študenti, väčšinou ženy, nemajú nárok na materské, len na rodičovský príspevok, pretože sú vedení ako študenti a teda nepracujúci. V skutočnosti však títo študenti v rámci PhD štúdia pracujú štandardne 8 hodín denne (dobrý príklad je oblasť vedy a výskumu) a tento fakt vedie k tomu, že sa študentky počas PhD štúdia obávajú zakladať si rodinu z finančných dôvodov.
- Flexibilné poberanie rodičovského príspevku – zrušenie nutnosti poberať RP fixne po dobu do 3 rokov veku dieťaťa, pričom výška mesačne vyplácaného RP bude závisieť od počtu mesiacov, za ktorý sa ho rodič rozhodne vyčerpať. Najskorší limit vyplatenia RP bude predstavovať dosiahnutý vek 2 roky dieťaťa. Rodič si teda celkovú sumu RP bude môcť vyčerpať v rozmedzí 2 až 3 roky veku dieťaťa (čiže si ho vie skrátiť o jeden celý rok a tým dosiahnuť vyššiu mesačnú sumu RP).
- Zvýšenie rodičovského príspevku pri druhom a ďalšom dieťati – je potrebné upraviť výšku rodičovského príspevku v prospech viacdetných rodín. V súčasnosti sa RP zvyšuje o 25% pri každom dieťati, ktoré sa narodilo súčasne (teda platí to len pre dvojčky, trojičky atď). To považujeme za diskriminačné voči deťom, ktoré sa nenarodili súčasne, ale s malým časovým odstupom. Preto navrhujeme, aby sa podobne zvyšoval RP o 25% aj pri každom ďalšom dieťati narodenom v rozmedzí troch rokov. Pri dvoch takto narodených deťoch by rodič dostával 268,40 eur a v prípade troch detí by to bola suma 322,05 eur (pri súčasnej výške RP 214,70 eur).
- Predĺženie nároku na príspevok na starostlivosť o dieťa do 4 rokov veku – príspevok, ktorý je dnes možné poberať do maximálnej výšky 280EUR/mes, je možné poberať len do dosiahnutia 3 rokov veku dieťaťa. Tento vekový limit však nezohľadňuje prechodné obdobie od dovŕšenia 3 rokov dieťaťa po jeho nástup do MŠ (spravidla 1.9.) a zároveň nereflektuje kritický nedostatok miest vo verejných MŠ. Rodič sa dostáva do situácie, kedy už nemá nárok na príspevok, ale dieťa ešte nemôže navštevovať MŠ, hoci už dosiahlo potrebný vek. Tým, že predĺžime tento nárok do 4 rokov veku dieťaťa, pomôžeme pracujúcim rodičom, ktorí platbou za súkromné zariadenia predškolského typu prichádzajú o podstatnú časť príjmu. Zároveň to pomôže preklenúť kritickú situáciu s nedostatkom miest v MŠ, ktorá je vzhľadom na nepriaznivý demografický vývoj len dočasná. Nárok na poberanie tejto dávky by mal byť podmienený doložením o neprijatí do verejného zariadenia, aby sa predišlo situácii, že vďaka príspevku bude viac detí v súkromných MŠ ako vo verejných.

C. PODPORA ZAPOJENIA MUŽOV DO STAROSTLIVOSTI

Zapojenie oboch partnerov do starostlivosti má nielen veľký význam pre funkčnosť rodinných vzťahov, ale aj pre rozvoj dieťaťa a kvalitu života celej rodiny. V súčasnosti sa ženy často obávajú, že všetka starostlivosť o rodinu a domácnosť zostane na ich pleciach, aj keď majú platené zamestnanie. Preto sa dá očakávať, že vyššie zapojenie otcov do starostlivosti o deti bude mať vplyv na zvýšenie pôrodnosti, pretože s rovnomernejším rozdelením starostlivosti o deti budú tieto obavy rozptýlené. Napríklad skúsenosti zo Švédska dokazujú, že rodičia, ktorí sa delia o starostlivosť, majú druhé dieťa spravidla rýchlejšie. Taktiež sa ukazuje, že dcéry zamestnaných matiek sú častejšie zamestnané a ich synovia sa častejšie podieľajú na starostlivosti o domácnosť. Práve väčšie zapojenie mužov do starostlivosti o deti a domácnosť napomôže postupnému vymiznutiu spoločenských stereotypov, ktoré sa prejavujú napríklad na trhu práce, kedy je žena vnímaná ako tá, ktorá sa má starať o domácnosť a muž sa ocitá pod tlakom na výkon ako hlavný živiteľ rodiny, bez ohľadu na ich reálne prania a aspirácie. Aj na

Slovensku sa postupne prejavuje zvyšujúci sa záujem otcov zapojiť sa do starostlivosti o dieťa. Preto je potrebné podporiť tento trend aj opatreniami zo strany štátu.

- Otcovské voľno počas prvých dvoch týždňov od narodenia dieťaťa - dnes už síce otcovia nárok na 28 týždňov „materskej“ majú, nemôžu si ju však vziať počas doby, kedy je na materskej matka dieťaťa. My navrhujeme, aby otec dieťaťa získal nárok na dva týždne plateného voľna navyše počas šestonedelia matky a rovnako ako matke mu Sociálna poisťovňa vyplatí za tieto 2 týždne 75% z denného vymeriavacieho základu. Takto bude môcť otec participovať na pomoci s novorodencom úplne od začiatku po jeho narodení a bude mať priestor pomôcť matke v najnáročnejšom období (napríklad so starostlivosťou o starších súrodencov, či vybavovaní administratívy spojenej s narodením dieťaťa).
- „Striedací“ bonus k rodičovskému príspevku na obdobie troch mesiacov – ide o zavedenie dávky motivačného 3-mesačného striedacieho bonusu podľa vzoru ČR, v podobe ekvivalentnej k RP, ktorý získajú tie rodiny, ktoré sa pri starostlivosti o dieťa do 3 rokov veku aspoň na tri mesiace vystriedajú. Toto opatrenie je vhodným doplnením, resp. druhým najlepším riešením po predĺženom materskom voľne.
- Zdieľané ošetrovanie člena rodiny – v súčasnosti zákon ukladá možnosť vyplatenia ošetrovného zo Sociálnej poisťovne len jednej osobe v tom istom prípade.

D. DAŇOVÉ A ODVODOVÉ RIEŠENIA PRE MLADÉ RODINY

- Daňový bonus na deti aj pre SZČO v strate – cieľom tohto opatrenia je odstrániť znevýhodnenie rodičov, ktorí sú SZČO a sú v strate. Týmto SZČO totiž nestačí mať splnenú len podmienku dosiahnutia 6-násobku minimálnej mzdy, ale musia vykázať aj základ dane, aby si tento bonus mohli uplatniť. Živnostník sa však často do straty dostane nie zlým podnikaním, ale napríklad tým, že nakúpi tovar, za ktorý zaplatí, ale jemu na strane príjmov nezaplatia. Iným príkladom môže byť podnikajúci rodič, ktorého mesačné príjmy z podnikania sú nižšie a po uplatnení paušálnych výdavkov a uhradení odvodov sa dostane do straty, aj keď samotné podnikanie stratové nie je. V tomto prípade sú znevýhodnené deti živnostníkov. My navrhujeme odstrániť podmienku vykázania základu dane pre získanie daňového bonusu.
- Možnosť kombinácie povinného nemocenského poistenia a dobrovoľného nemocenského pripoistenia – aktuálne sa rodičia, ktorí sú SZČO a platia si poisťné z minimálneho vymeriavacieho základu, nemajú možnosť dobrovoľne nemocensky pripoistiť a pripraviť sa tak lepšie na výpadok príjmu počas materskej alebo pracovnej neschopnosti. V rovnakej situácii sú aj rodičia poberajúci minimálnu mzdu. Na rozdiel od nemocenského poistenia, súbeh povinného poistenia a dobrovoľného pripoistenia je možný pri dôchodkovom poistení. My preto navrhujeme, aby bol tento súbeh možný aj pri nemocenskom poistení.
- Oslobodenie zamestnávateľa od platenia zdravotných odvodov, ak zamestnávajú matku s dieťaťom do 6 rokov veku na prvé dva roky od vzniku pracovného pomeru – toto motivačné opatrenie má za cieľ zvýšiť zamestnávanie žien s malými deťmi a prispieť tak k odstraňovaniu ich diskriminácie na pracovnom trhu. Sú to totiž väčšinou matky, ktoré častejšie absentujú z práce z dôvodu starostlivosti o choré dieťa, preto ich zamestnávateľa nechcú zamestnávať.
- Zľava na poistnom pre zamestnávateľov, ktorí poskytujú flexibilné formy práce – na Slovensku chýba ponuka kvalitných flexibilných foriem práce. Ide v prvom rade

o skrátené pracovné úväzky, ale aj o ďalšie formy, ako je napríklad pružný pracovný čas, či práca z domu alebo zdieľané pracovné miesto. V tomto ohľade sa nachádzame pod európskym priemerom. Flexibilné formy práce pritom znamenajú mať viac času na rodinu, seberealizáciu a oddych. A pritom majú viacero výhod: zamestnávateľom zvyšujú produktivitu práce a znižujú finančné náklady; ďalej sú nástrojom politiky aktívneho starnutia lebo umožňujú seniorom zostať v pracovnom procese; ale čo je najdôležitejšie, pomáhajú harmonizovať pracovný, osobný a rodinný život a tým zlepšujú rodičom malých detí zapojenie na trh práce. Preto navrhujeme zníženie výšky odvodov do systému sociálneho poistenia pre zamestnávateľov, ktorí poskytujú pracovný pomer na čiastočný úväzok osobám starajúcim sa o deti do 6 rokov veku a to až vo výške 5,5 p.b. na jeden pracovný úväzok do výšky 0,8 plného úväzku. Toto opatrenie budú môcť využiť obaja rodičia naraz a bude sa týkať aj zamestnancov štátnej správy.

- Zdieľanie dôchodkových práv manželov a partnerov s deťmi – toto opatrenie má za cieľ kompenzovať žene roky strávené starostlivosťou o deti doma, kedy nepracovala, čo neskôr prispieva k tomu, že má v porovnaní s mužom nižší dôchodok. Týka sa situácie, kedy sa manželia rozvedú alebo partneri rozídu a žena zostáva sama. Takéto ženy často padajú na hranicu chudoby (fenomén tzv. feminizácie chudoby, o ktorom sme hovorili už skôr). Podstatou opatrenia je, aby partneri po celú dobu, čo sa spolu starajú o svoje deti, odvádzali do dôchodkového poistenia spoločnú sumu rozdelenú na dve polovice, z ktorých každú polovicu odvedie jeden z nich. Toto opatrenie si vyžaduje detailnejšie prepočty, preto ho podrobnejšie rozoberieme v časti Sociálna politika.

E. ZDRAVOTNÁ STAROSTLIVOSŤ PRE ŽENY V OBDOBÍ TEHOTENSTVA A PÔRODU

- Dôstojné pôrody a popôrodná starostlivosť – dôležitou otázkou pri plánovaní rodiny sú aj otázky zdravotnej starostlivosti v tehotenstve, pri pôrode a v popôrodnom období. Výskumy ukazujú, súvislosti niektorých pôrodných komplikácií s psychickým stavom hospitalizovaných žien. Ženy na Slovensku stále nemôžu rodiť len s pôrodnou asistentkou bez prítomnosti lekára (čo je napríklad v ČR možné už od roku 2014). Takisto nemajú možnosť tzv. ambulantného pôrodu, t.j. aby mohli opustiť nemocnicu skôr ako po štyroch dňoch, v prípade, že mali bezproblémový pôrod. Chýba nám systém návaznej starostlivosti, kedy by žena mala možnosť, aby sa o ňu starala „jej“ vybraná pôrodná asistentka ideálne už v tehotenstve, previedla ju pôrodom a následne aj v popôrodnom období, kedy žena potrebuje pomoc napríklad s dojčením. Mnoho žien zažíva pri pôrode traumy spôsobené často krátkym prístupom lekárov
- a zdravotníckeho personálu, ktoré potom vedú k tomu, že už nechcú mať ďalšie deti alebo ich to prinúti ísť porodiť ďalšie dieťa do zahraničia (ČR, Rakúsko). Ako zásadné sa teda javí prijať také opatrenia, ktoré by viedli k dôstojnejšiemu a ľudskejšiemu prístupu zdravotníckeho personálu k rodiacim ženám, a to predovšetkým s ohľadom na potreby a hodnotovú orientáciu rodičiek. Tehotné ženy by mali byť dostatočne vopred informované o všetkých možnostiach starostlivosti pri pôrode a na základe toho mať možnosť voľby. Tu by mal ako základ slúžiť rešpekt k individuálnym predstavám rodičov. Pôrodnica by mala umožniť voľbu poskytovateľa starostlivosti pri pôrode (lekár, pôrodná asistentka), ako aj voľbu spôsobu vedenia pôrodu (práca s pôrodnými plánmi) a to tak, aby sme sa čo najviac priblížili k prirodzenému fyziologickému pôrodu – znižovanie počtu lekársky vedených pôrodov so zbytočnými medicínskymi zásahmi

(urýchľovanie pôrodu, nástrihy) a znižovanie počtu sekcií. Kvalitná starostlivosť v pôrodniciach by mala zahŕňať aj dodržiavanie práva na súkromie, minimalizovanie administratívnej záťaže pre rodičky v čase pôrodu, bezplatnú prítomnosť otca pri pôrode a v neposlednom rade aj kvalitnú stravu vhodnú pre ženy v popôrodnom období. Súčasťou starostlivosti o ženu a jej dieťa v popôrodnom období je pomoc s dojčením, pretože podľa zistení OZ Ženské kruhy na Slovensku odchádza z pôrodnice 92% žien s jedným až tromi problémami s dojčením, ktoré potom vedú k jeho rýchlemu ukončeniu. Tu je riešením prítomnosť kvalitnej laktačnej poradkyne v každej pôrodnici, ktorá naučí matku, ako správne dojčiť. K tomuto cieľu je potrebné zaviesť štandardy kvality zdravotnej starostlivosti pri pôrodoch („mother-friendly hospital“ štandardy) a tiež v popôrodnom období („baby-friendly hospital“ štandardy). Tieto štandardy sú medzinárodne platné, je potrebné ich len začať dôsledne aplikovať a zaviesť kontrolu ich dodržiavania. To je spojené aj s preškolením zdravotníckeho personálu v pôrodniciach, ale aj v medicínskych školách. Kvalita je úzko prepojená s dátami. Na Slovensku chýbajú transparentné dáta z oblasti tehotenskej, pôrodnej a popôrodnej starostlivosti. Preto je viac než žiaduce rozšíriť zber dát z oblasti pôrodnictva a zaisťiť ich publikáciu a to celoslovensky, ale aj segregovane podľa regiónov a aj podľa jednotlivých zdravotníckych zariadení. Tieto dáta by mali byť priamo súčasťou formulára, ktorý je už teraz zasielaný ŠÚ SR.

- Dostupná asistovaná reprodukcia – na Slovensku sa v posledných desaťročiach posunula hranica pre zakladanie rodiny až k veku 30 rokov. S tým rastie aj počet neplodných párov. K neplodnosti však prispieva aj životný štýl, vysoká hladina stresu a znečistené životné prostredie. Podľa štatistík sa s neplodnosťou stretáva 20 – 25% slovenských párov. Preto je asistovaná reprodukcia jednou z metód, ktoré môžu v tejto situácii pomôcť. Jej nákladnosť je však veľkou bariérou pri jej využívaní, pre nízkopříjmové rodiny je v podstate nedostupná. In vitro fertilizácia stojí v priemere 1200 – 1900EUR, a pacient si sám platí tretinu až polovicu tejto sumy. Preto v prvom kroku navrhujeme zavedenie nároku na plne poisťovňou hrazené širšie preventívne vyšetrenia plodnosti pre ženy aj mužov od 30 rokov veku. Zároveň navrhujeme začať debatu o možnostiach väčšieho preplatenia jednotlivých cyklov asistovanej reprodukcie zo strany zdravotnej poisťovne.

Neoddeliteľnou časťou rodinnej politiky je podpora DOSTUPNÉHO BÝVANIA PRE RODINY S DEŤMI. Keďže však ide o pomerne rozsiahlu oblasť, rozhodli sme sa ju spracovať ako osobitný dokument.

FINANČNÉ DOPADY NAJDRAHŠÍCH OPATRENÍ V OBLASTI RODINNEJ POLITIKY

Za stranu SPOLU – občianska demokracia by sme radi jasne deklarovali, že si uvedomujeme, že koncepcia rodinnej politiky tak, ako je postavená v tomto dokumente, by vyvolala výrazné zvýšenie výdavkov štátneho rozpočtu v oblasti rodinnej politiky. Avšak ak sa má rodinná politika stať **prioritou vlády Slovenskej republiky**, bude si to vyžadovať aj zvýšené finančné náklady. My podpore rodín prioritu dávame a tieto výdavky považujeme za dobre alokované. (Pre porovnanie, Nemecko ako krajina, ktorá dlhodobo čelila úbytku natality, alokovalo na rodiny v roku 2016 spolu 90 miliárd eur, oproti 35 miliardám eur určeným na obranu.) Okrem toho sa v koncepcii nachádza množstvo opatrení, ktoré si nevyžadujú žiadne alebo len minimálne náklady. Na druhej strane, priestor pre úspory vidíme aj v utlmení rôznych nesystémových a populistických výdavkov zo sociálnych balíčkov súčasnej vlády. Každé väčšie opatrenie si dávame detailne zanalyzovať Rade pre rozpočtovú zodpovednosť a vo finálnej verzii túto analýzu včleníme do dokumentu. Pre lepšiu obraz však už teraz ponúkame predpoklad finančných dopadov na vybrané opatrenia:

- **PREDLŽENÉ MATERSKÉ VOĽNO** - Sociálna poisťovňa vyplatila za rok 2017 celkovo 351 471 dávok. V roku 2017 bola priemerná výška na úrovni 567,06 eur. Priemerný mesačný počet vyplatených dávok činí 29 289, priemerné mesačné náklady dávok 16 608 620 eur. Priemerné náklady materskej na 34 týždňov sú približne 132 868 960 eur, priemerné náklady materskej pri 52 týždňoch by predstavovali približne 199 303 440 eur. Dodatočné náklady na rozpočet sú preto okolo 66 434 480 eur.
- **OTCOVSKÉ VOĽNO** - Ročne sa na Slovensku narodí cca 50 000 detí. Odhadujeme, že pri 1/2 z nich by mali otcovia na otcovské nárok a uplatnili by si ho (podmienka 270 dní nemocenského poistenia). Priemerná výška materského bola vo februári 2018 v sume 626,40 eur, k čomu je potrebné prirátat', že muži majú o cca 22 % vyšší plat ako ženy. Za dva týždne by tak muž v hrubom odhade získal cca 356,63 eur. Ak by ročne čerpalo otcovské 25 000 otcov, finančné dopady by boli približne vo výške 8 915 750 eur.
- **GARANCIA MIESTA V MŠ PRE VŠETKY DETI OD 3 ROKOV VEKU** - Podľa odhadov Ministerstva financií SR by mali daňové príjmy miest a obcí vzrásť o 560 – 654 miliónov eur v rokoch 2018 – 2021. Preto aj keď nie je možné kvantifikovať presnú výšku finančných dopadov na toto opatrenie, dá sa predpokladať, že finančné krytie bude zabezpečené práve týmto nárastom daňových príjmov miest a obcí.